

3. Історія держави і права України: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / За ред. А.Й. Рогожина. – Харків: Основа, 1993.

4. Барановська Н. Взаємовідносини УНР і більшовицького Раднаркому у контексті загарбницької політики Росії стосовно України після проголошення Третього Універсалу Центральної Ради / Н.М. Барановська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. 2013. – №752. – С. 206 – 212.

5. Ярош Д. Універсали української Центральної Ради — конституційні акти української державності 1917 – 1918 рр.: їх зміни та історичне значення / Д.В. Ярош // Університетські наукові записки. – 2006. – №3-4. – С. 36 – 43.

*Науковий керівник: Ядловська Ольга Степанівна,
к.і.н., викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.*

УДК 929 Антонович Д.В.

*Федір Проданюк
(Київ, Україна)*

ДМИТРО АНТОНОВИЧ (1877 – 1945) – ОДИН ІЗ ФУНДАТОРІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВО- МОРСЬКОГО ФЛОТУ

У статті проаналізовано політичну діяльність Дмитра Антоновича у 1917 р. та його роботу по створенню українського флоту.

Ключові слова: Дмитро Антонович, Центральна Рада, флот.

In the article political activity of Dmytro Antonovich in 1917 and his work a re analysed on becoming of Ukrainian Navy.

Keywords: Dmytro Antonovich, Central Advice, fleet.

Постановка проблеми. 1 листопада 2017 р. в Україні будуть відзначати 140-річчя від дня народження Дмитра Володимировича Антоновича- видатного українського мистецтвознавця, історика національної культури й театру, відомого державного та суспільно-політичного діяча. Однак ще й сьогодні залишається багато «білих плям» у висвітленні його внеску у національне державотворення і створення Військово-Морського Флоту Збройних Сил України.

Мета роботи з'ясувати внесок Д. Антоновича у створення Української Центральної Ради та в будівництво національного флоту.

Стан наукової розробки проблеми. Діяльність Дмитра Антоновича в добу Центральної Ради частково висвітлена в працях В. Верстюка, О. Балицької, О. Бобини, А. Жука, В. Солдатенка, В. Ульяновського та

С. Ульяновської, Д. Яневського, П. Гай-Нижника, В. Приходько, М. Мамчак та ін. Активно дану проблему досліджують А. Шаповал [14] та І. Грищенко [8].

Виклад основного матеріалу. Дмитро Антонович народився 1 листопада 1877 р. у Києві в сім'ї видатного українського історика та громадського діяча, професора Київського університету Володимира Боніфатійовича Антоновича. Свою громадську діяльність Дмитро розпочав ще в юнацькі роки. Він був одним із фундаторів створення у 1900 р. Революційної української партії – першої на Наддніпрянщині національної політичної організації. Тривалий час Дмитро Антонович був її лідером та ідеологом. Він працював редактором відомих національних видань: «Гасло», «Селянин», «Воля» та ін. У 1911 р. Дмитра Антоновича обрали дійсним членом Українського наукового товариства (УНТ) в Києві, а у 1913 р. він став співзасновником і редактором літературно-наукового щомісячника «Дзвін».

В роки Першої світової війни Д. Антонович – уповноважений Всеросійського земського союзу на Південно-Західному фронті, служив у «Земпостачі» та був співробітником Київського філіалу Червоного Хреста [3].

З початком Української революції Товариство українських поступовців (ТУП) прагнуло стати основою для утворення єдиної національної організації. З ініціативи ТУП 3-4 (16-17) березня 1917 р. у Києві в клубі «Родина» (під час Першої світової війни в його приміщенні діяв госпіталь) було скликано нараду представників політичних, громадських, культурних та професійних організацій. Її члени мали утворити національний центр, який би представляв інтереси українства в нових умовах. Д. Антонович та його прихильники не підтримали ідею утворення даного центру на основі ТУП, аналогічно до пропорційного представництва в ньому всіх українських політичних та громадських об'єднань. Після тривалого обговорення тупівці підтримали запропоновані Дмитром Антоновичем умови [2]. Це дозволило 4 (17) березня 1917 р. утворити Українську Центральну Раду (УЦР). На думку історика О. Висоцького, сенс зусиль Д. Антоновича полягав у прагненні надати українському руху більш соціалістичної спрямованості всупереч тупівським ліберально-демократичним тенденціям [4, с. 7].

Дмитро Антонович та його прихильники не підтримали обрання Дмитра Дорошенка головою УЦР, а запропонували на цю посаду кандидатуру відомого вченого Михайла Грушевського. За ініціативою Д. Антоновича 6-7 (19-20) березня 1917 р. було обрано президію УЦР та голів комісії при ній. Дмитра Антоновича призначили товаришем (заступником) голови УЦР та керівником маніфестаційної комісії [7]. Місцем роботи апарату УЦР став Педагогічний музей в Києві.

Ряд вітчизняних дослідників доводять, що представники Тупу не брали активної участі в роботі УЦР у березні 1917 р., а 9 (22) березня один із його лідерів – Д. Дорошенко попросив звільнити його від обов'язків заступника голови УЦР. Значний тягар організаційної роботи Української Центральної Ради у березні 1917 р. ліг на Д. Антоновича та представників соціалістичних партій. Він готував проект першого офіційного документу УЦР – звернення «До українського народу», в якому висловлювалося сподівання, що українці самі творитимуть свою долю. Дмитро Антонович керував підготовкою та

проведенням грандіозної української маніфестації 19 березня (1 квітня) у Києві. Він був одним із ініціаторів проведення 3-5 (16-18) квітня 1917 р. загальнопартійної конференції УСДРП, де було оголошено про організаційне відродження цієї партії та окреслено головні напрями її діяльності [11, с. 14].

Дмитро Антонович брав активну участь в підготовці Всеукраїнського Національного Конгресу, що проходив 6-8 (19-21) квітня 1917 р. в Києві. Однак на даному форумі Д. Антоновича не обирають членом УЦР. Чому так сталося? Чіткої відповіді на це запитання вітчизняна та зарубіжна історіографія не дає. Ряд дослідників вважають, що причиною такого розвитку подій була боротьба за політичне лідерство між В. Винниченком та Д. Антоновичем. Зокрема, вони звертають увагу те, що Михайло Грушевський допускав можливість того, що кандидатуру Дмитра Антоновича під час виборів міг умисно обминути Володимир Винниченко [9, с. 136].

Весною 1917 р. Д. Антонович продовжив роботу в центральних органах УСДРП. Згодом його обрали гласним, а в жовтні 1917 р. – товаришем голови Київської міської думи. Він піклувався про охорону пам'яток мистецтва і культури, головним чином про театри, міські школи, музеї і приватні колекції. Дмитро Антонович був також обраний співголовою Комітету Українського національного театру і входив до складу організаційного комітету для заснування Української академії мистецтв.

У вересні-жовтні 1917 р. на кораблях Чорноморського та інших флотів Росії активізувався український рух. Матроси-українці почали піднімати на бойових кораблях українські національні прапори. Прикладом для таких дій став екіпаж крейсера «Світлана», який на Балтиці підняв замість андріївського український прапор. За ініціативою Української Чорноморської Ради 12 (25) жовтня 1917 р. у Севастополі було проведено День підтримки дій моряків крейсера «Світлана». В цей же день екіпаж есмінця «Завидний» першим серед кораблів Чорноморського флоту підняв український прапор. Події в Севастополі змушують керівництво Центральної Ради та Українського військового комітету виробити чітку програму дій для підтримки українізації Чорноморського флоту. 8 (21) листопада 1917 р. на засіданні Генерального Секретаріату було ухвалено рішення направити до Одеси, Херсона та Катеринослава свого представника Дмитра Антоновича [13, с. 402]. Згодом він відвідав також Миколаїв та Севастополь. Перед ним було поставлено завдання з'ясувати можливість українізації Чорноморського флоту.

Під час свого відрядження Д. Антонович виявив, що серед українців-матросів існували значні симпатії до Центральної Ради та до ідеї відродження національної державності. Він звернув увагу керівництва Центральної Ради на те, що на багатьох кораблях та у військових частинах Чорноморського флоту матроси-українці не мали достатньої підтримки у своїх діях. Важливим результатом подорожі Д. Антоновича слід вважати також те, що представник Центральної Ради дійшов висновку – без Севастополя та Криму ні про який український флот на Чорному морі не доводиться й думати.

Після ухвалення Центральною Радою III Універсалу та утворення Української Народної Республіки (УНР) Генеральний Секретаріат розпочав роботу щодо будівництва власного флоту. Вперше це питання було винесено

на обговорення Генерального Секретаріату 27 листопада 1917 р. Остаточне ж рішення з даного питання було прийнято на засіданні уряду УНР 7 грудня того ж року під час звіту В. Голубовича про його поїздку до Одеси. На даному засіданні було ухвалено: «Негайно утворити морське секретарство, для організації котрого можна використати офіцерів морської служби. Одночасно розпочати українізацію флоту шляхом часткової мобілізації на 75% сучасного складу флоту» [1, Арк. 119-120].

На засіданні Малої ради 21 грудня 1917 р. було затверджено рішення про створення Генерального Секретаріату морських справ. Його керівником призначили українського соціал-демократа Д. Антоновича. 22 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат розглянув план роботи нового відомства.

У вітчизняній історіографії утвердилася негативна оцінка діяльності Генерального Секретаріату морських справ та його керівника Дмитра Антоновича [10, 15]. Зокрема, автори «Історії українського війська» дали йому таку оцінку: «...Людина цивільна, може, й переповнена добрими бажаннями, але в морських справах цілком безпорадна, бо це мусив бути партієць-соціаліст» [10, с. 435-436].

Дослідники історії українського флоту називають ряд суттєвих прорахунків Дмитра Антоновича на посаді Генерального секретаря морських справ. По-перше, це ухвалення суперечливого «Тимчасового закону про флот Української Народної Республіки» від 14 січня 1918 р. [1, Арк. 143]. В ньому йшлося про скасування примусової служби на флоті УНР та запровадження служби лише за контрактом. На підставі цього положення були видані накази про демобілізацію кількох призовів, що боляче відбилася на українізації флоту.

По-друге, згідно пропозицій Генерального Секретаріату морських справ керівництво УНР ухвалило 22 грудня 1917 р. рішення: «флот УНР повинен охороняти береги Української Народної Республіки ітих держав, що з нею межують берегом Чорного моря. Утримання флоту повинні взяти на себе всі ті держави, інтереси яких він охороняє. Для цієї мети досить двох броненосців і флотилії міноносців з командою 10-12 тисяч матросів. Решту кораблів мобілізувати і перетворити на державний торговельний флот» [1, Арк. 121-122].

По-третє, Генеральний Секретаріат морських справ тривалий час не мав чіткої позиції щодо долі Криму та Чорноморського флоту.

Справді, Дмитро Антонович не мав досвіду не лише у морських, але і у військових справах. Однак більшість звинувачень слід віднести не лише до Д. Антоновича, а й до керівництва Центральної Ради та уряду УНР. Лідери УЦР тривалий час не мали чіткої позиції не лише стосовно долі Криму, але й Бессарабії, Дону, Кубані та інших регіонів.

Аналізуючи позицію Генерального Секретаріату морських справ стосовно проблеми демобілізації, слід нагадати, що керівництво УНР мало реагувати на вимоги з цього питання солдатів та матросів. На будівництво флоту України негативно впливала також урядова криза в УНР.

Генеральний Секретаріат морських справ та його керівник Д. Антонович здійснили перші кроки у будівництві українського флоту. Йому вдалося вирішити питання про перевезення з Баку на територію УНР гідронавігаційної школи. З ініціативи Д. Антоновича Центральною Радою виділила 300 тисяч крб. на купівлю вугілля для кораблів українського флоту, що знаходилися в Одесі. 10 січня 1918 р. Генеральний Секретаріат морських справ підготував та провів у Києві I Український морський з'їзд. 14 січня 1918 р. Мала рада затвердила запропонований Д. Антоновичем проект українського морського прапора, а також ряд інших рішень.

Однак багато питань не вдалося вирішити. Зокрема, керівництво УНР, Міністерство морських справ та Генеральна Морська Рада не змогли досягти домовленості з Радянською Росією щодо переведення матросів-українців з Балтійського на Чорноморський флот. Большевики блокували дані пропозиції.

На початку січня 1918 р. всі найголовніші кораблі українського флоту зосередилися в Одесі. Тут знаходилися: лінійні кораблі «Ростислав» та «Синоп», крейсер «Пам'ять Меркурія», есмінці «Зоркий», «Завидний», мінні загороджувачі «Алексій», «Дунай», судно «Алмаз», 2 тральщики, 5 військових транспортів та деякі інші судна [8, с. 55-56]. Однак керівництво Міністерства морських справ та командування цих кораблів нічого не зробило для обмеження більшовицької агітації серед бойових екіпажів.

Д. Антонович очолював Міністерство морських справ УНР до 14 березня 1918 р. Згодом він перейшов на дипломатичну роботу. У 1921 р. Дмитро Антонович став одним із фундаторів Українського вільного університету у Відні та Празі, а в 1928-1930 і 1937-1938 рр. був його ректором. Тривалий час Д. Антонович очолював Українське історико-філологічне товариство.

Висновки. Дмитро Антонович увійшов у історія національного державотворення та військового будівництва як один із фундаторів Центральної Ради та перший міністр морських справ УНР. Він зробив вагомий внесок у вироблення законодавчої бази вітчизняного військово-морського флоту та заклав підвалини в розробку військово-морської доктрини України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. ЦДАВО України. – Ф. 1063. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 1 – 130.
2. Антонович Д. Довкола засновин Центральної Ради / Д. Антонович // Діло. – Львів. – 1937, 27 березня.
3. Антонович Д. Спогади про українське Морське міністерство / Сергійчук В. Український Чорноморський флот у 1917 – 1920 роках: свідчать документи / Д. Антонович // Військо України. – 1993. – №5.
4. Верстюк В.Ф. Передмова /історична частина / //Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Т.1. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 5 – 36.
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. – К.: Національна Академія Наук України, Український міжнародний комітет з питань науки і культури, Ініціативний комітет «Універсал», 1998. – 254 с.

6. Висоцький О.Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок / О.Ю. Висоцький. – К.: Основні цінності, 2004. – 272 с.
7. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – №1 – 19 березня.
8. Грищенко І. Український Державний Флот в 1917 – 1919 рр.: історія його становлення, військово-політичної боротьби та занепаду. – К.: Видавець Олег Філюк, 2015. – 232 с.
9. Грушевський М. Спомини // Київ. – 1989. – №8.
10. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядник Б.З. Якимович – 4-те вид., змін. і доп. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.
11. Любовець О.М. Українські партії революційної доби 1917 – 1920 рр.: Нариси історії та програмні документи / О.М. Любовець.–К.: Парламентське вид-во, 2012. – 612 с.
12. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року: Док. і матеріали. – К., 2003.
13. Українська Центральна Рада: документи і матеріали у двох томах. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1996. – 591 с.
14. Шаповал А.І. Дмитро Антонович: життя та діяльність / А.І. Шаповал. – Миронівка: Миронівська друкарня, 2012. – 346 с.
15. Шрамченко С. Закон про державну національну флоту та його виконавці // Військо України. – 1993. – №4.

УДК 94(477) «19/20»

*Анастасія Шаматова, Тетяна Нетребенко
(Черкаси, Україна)*

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ ДВОРЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ОЛЕКСАНДРИ КОЛЛОНТАЙ

Проаналізовано проблему становища жінки ХІХ ст. у соціумі. Основну увагу звернуто на життя жінки у дворянській родині на прикладі Олександри Коллонтай.

Ключові слова: *жінка в кінці ХІХ ст., становище у соціумі, виховання дівчаток у дворянській родині.*

The problem of the nineteenth century the situation of women in society. The main attention is paid to the woman's life in a noble family in case of Alexandra Kollontai.

Keywords: *woman at the end of the nineteenth century, the situation in the society, education of girls noble family.*

Постановка проблеми. Дослідження жіночого питання у Російській імперії кінця ХІХ ст. стало дедалі популярнішим і ґрунтовнішим. Жінки прагнули визнання своїх прав, боролися за право на якісну освіту, право голосу та самостійності у прийнятті рішень в житті. Слабка стать хотіла приносити користь суспільству, проте варто зауважити, що таке бажання було